

на базе наяўных у мове лексічных адзінак і афіксальных сродкаў (марфалагічная дэрывацыя); 3) арганізацыя назвы на аснове свабоднага словазлучэння (лексіка-сінтаксічны спосаб намінацыі).

Літаратура

1. Кунгушева, И.А. Рекламное имя: структура, семантика, прагматика: учеб.-методич. пособие / И.А. Кунгушева. – Благовещенск: Амурский гос. ун-т, 2014. – 72 с.
2. Подольская, Н.В. Проблемы ономастического словообразования (к постановке вопроса) / Н.В. Подольская // Вопросы языкознания, 1990. – №3. – С. 40–54.
3. Романова, Т.П. Проблема информативности и рекламности коммерческих эргонимов / Т.П. Романова // Ономастика Поволжья: Тез. докл. VIII междунар. конф.; Волгоград, 8-11 сент. 1998 г. – Волгоград: Перемена, 1998. – С. 200–212.

E.S. Dedova, O.Yu. Radyul

Vitebsk State University named after P.M. Masherov
e-mail: honey.dedova@bk.ru, letoshneva33@mail.ru

Belarusian-Language Naming in Production, Business and Tourism: Word-Forming Aspect

Key words: Belarusian-language naming, word formation method, semantic animation.

The article discusses the main methods of word formation of Belarusian-language names used in the field of production, business industry and tourism. The main methods of word formation in Belarusian-language naming are defined and analyzed: lexico-semantic, morphological and lexico-syntactic.

I.A. Драба, Г.К. Семянькова

Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава

e-mail: drabo.irina.2003@gmail.com, galina.semenkova@mail.ru

УДК 81.37(476.5)

СЕМАНТЫЧНАЯ АДМЕТНАСЦЬ МІКРАТАПОНІМАЎ ВІЦЕБШЧЫНЫ

Ключавыя словы: тапаніміка, мікратапаніміка, мікратапонім, семантыка, онім.

У артыкуле разгледжана адзінаццаць семантычных груп мікратапонімаў, што бытуюць на тэрыторыі Віцебскай вобласці. Даследаванне праведзена на аснове матэрыялу, сабранага ў 74 населеных пунктах 18 раёнаў.

Усяго зафіксавана і прааналізавана 527 мікратапанімічных адзінак.

Як вядома, кожны геаграфічны аб'ект мае сваю назву, дадзеную яму людзьмі на аснове спецыфічных прыкмет, што вылучаюць яго сярод

іншых. Вывучэннем такіх найменняў займаецца мікратапаніміка – кірунак тапанімікі, у якім даследуюцца неафіцыйныя назвы дарог, лясоў, палёў, лугоў, урочышчаў, вадаёмаў, камянёў, частак вёсак і інш. Аналіз мікратапонімаў дае каштоўны матэрыял для геаграфіі, дыялекталогіі, этнаграфіі, гісторыі, археалогіі, бо нярэдка ўтрымлівае звесткі, страчаныя носьбітамі мовы і захаваныя менавіта ў неафіцыйных онімах. Таму праца па зборы і навуковым апісанні рэгіянальнай мікратапаніміі Віцебшчыны, як і іншых рэгіёнаў Беларусі, на сённяшні час з’яўляецца *актуальнай*.

Прапанаваны артыкул выкананы ў рэчышчы навуковай тэмы кафедры беларускай і рускай філалогіі ВДУ імя П.М. Машэрава “Функцыянаванне сучаснай беларускай мовы ў вуснай камунікацыі і пісьмовым тэксе: сацыяльна-дзяржаўны, нацыянальна-культурны і краязнаўча-рэгіянальныя параметры” на 2021–2025 гады (нумар дзяржрэгістрацыі 20210458 ад 31.03.2021).

Даследаванне праведзена на базе матэрыялу, сабранага на працягу 2020–2024 гг. у 74 населеных пунктах 18 раёнаў Віцебскай вобласці (Аршанскі, Браслаўскі, Верхнядзвінскі, Віцебскі, Гарадоцкі, Глыбоцкі, Докшыцкі, Дубровенскі, Лепельскі, Лёзненскі, Міёрскі, Полацкі, Пастаўскі, Расонскі, Сенненскі, Талачынскі, Чашніцкі, Шаркаўшчынскі).

Усяго было зафіксавана і прааналізавана 527 мікратапанімічных адзінак.

Мэта артыкула – выявіць асаблівасці семантыкі мікратапанімічных адзінак, што бытуюць на тэрыторыі Віцебскай вобласці. Для яе дасягнення былі выкарыстаны наступныя метады даследавання: метады навуковага назірання, метады сістэмнага аналізу, апісальны метады, элементы статыстычнага аналізу.

Тлумачэнне матывацыі мікратапонімаў – гэта выяўленне прычын, па якіх пэўны аб’ект быў названы тым ці іншым онімам. Матывацыя можа быць разнастайнай і залежыць ад гістарычных, культурных, геаграфічных і іншых фактараў. У аснову нашай працы была пакладзена класіфікацыя, прапанаваная Я.М. Адамовічам [1], якую мы пашырылі за кошт груп, не названых даследчыкам, але выяўленых намі падчас аналізу матэрыялу.

Першая група найменняў, утвораных ад антрапонімаў (імён і прозвішчаў людзей), у нашым артыкуле з’яўляецца самай шматлікай. Гэты пласт мікратапонімаў уключае 127 адзінак. Часта такія назвы паходзяць ад імён, прозвішчаў, мянушак тых людзей, якія мелі пэўнае дачыненне да мясцовасці, на якой зафіксавана неафіцыйнае найменне.

У сваю чаргу такія онімы можна падзяліць на 2 падгрупы: 1) мікратапонімы, утвораныя ад імён людзей: *Дунькіна прыстань* (Дунька – размоўная форма імені Еўдакія) – месца адпачынку на возеры Вялікае Язна; мікратапонім утвораны ад імені жанчыны, якая жыла побач з возерам (вёска Басянкі Міёрскага раёна); 2) мікратапонімы, утвораныя

ад прозвішчаў людзей: *Сцежка Рахальскага* – сцежка, па якой на працу ў горад пешшу хадзіў адвакат па прозвішчы Рахальскі (горад Сянно).

У другую групу намі ўключаны мікратапонімы, суадносныя з назвамі жывёл. Заўважана, што заатапонімы валодаюць дадатковай інфарматыўнасцю, паколькі даюць магчымасць атрымаць звесткі пра фаўну той ці іншай мясцовасці. У нашым матэрыяле група мікратапонімаў, суадносных з назвамі жывёл, налічвае 23 назвы. Гэтыя онімы падзяляюцца на дзве падгрупы: 1) назвы, што суадносяцца з паняццем “дзікі звер”, 2) найменні, якія суадносяцца з паняццем “свойская жывёла”.

Група мікратапонімаў, суадносных з паняццем “дзікі звер”, прэвалюе над групай, якая суадносіцца з паняццем “свойская жывёла”. Выяўлена, што онімы, суадносныя з паняццем “дзікі звер”, ужываюцца пры называнні тых урочышчаў, якія не знаходзяцца ва ўласнасці жыхароў бліжэйшых населеных пунктаў: *Ліссія Норы* – вялікі пагорак, дзе размешчана шмат лісіных нор (вёска Парэчча Талачынскага раёна).

Мікратапонімы, суадносныя з паняццем “свойская жывёла”, ужываюцца значна радзей, чым адзінкі з папярэдняй падгрупы. Мы мяркуем, што гэта абумоўлена наступным: плошча тэрыторыі, якая знаходзіцца пад “уладай” дзікай прыроды, значна пераважае над плошчай тэрыторыі, асвоенай людзьмі, якая выкарыстоўваецца для выдзення гаспадаркі. Адпаведна можна меркаваць, што ў першым выпадку тэрыторыя заселена дзікімі звярамі, а ў другім – свойскімі жывёламі.

Трэцяя група мікратапонімаў, назвы якой звязаны са знешнімі асаблівасцямі і якасцямі аб’екта, з’яўляецца дастаткова распаўсюджанай: група ўключае 96 найменняў. Цікава, што ў межах гэтай групы выяўлена 4 адзінкі з аднолькавай назвай, размяшчаныя ў розных рэгіёнах Віцебскай вобласці. Так, найменнем *Штаны* названы такія аб’екты, як плошча, дарога, частка лесу, якія аб’ядноўвае тое, што ўсе яны маюць агульную рысу – раздвойваюцца, чым па форме і нагадваюць прадмет адзення. Разгледзім прыклады:

Штаны – назва плошчы 17 Верасня; па форме нагадвае штаны, бо размяшчаецца на перакрыжаванні трох вуліц (горад Глыбокае);

Штаны – месца ў лесе, дзе дарога разыходзіцца ў два бакі (вёска Пагодзіна Дубровенскага раёна);

Штаны – назва лесу каля вёскі, які на дзве часткі падзяляе балота; здалёк гэтае месца па форме нагадвае штаны (вёска Мар’іна Чашніцкага раёна);

Штаны – месца перасячэння вуліц Кляро і Гагарына; вуліцы ідуць амаль паралельна, а потым сыходзяцца ў адным месцы, утвараючы тупік (горад Паставы).

Самымі распаўсюджанымі ў аналізуемай семантычнай групе з’яўляюцца мікратапонімы, што характарызуюць аб’ект па колеры, форме або іншай знешняй прыкмеце прадмета: *Белы мост* – мост, пабудаваны

ў час меліярацыі, такую назву атрымаў праз свой колер (аграгарадок Камень Лепельскага раёна); *Красны Мох* – балота, назва якога звязана з колерам вады ў ім (аграгарадок Камень Лепельскага раёна).

Найменшую распаўсюджанасць атрымалі назвы, што характарызуюць асаблівасці рэльефу і памер аб’екта: *Гарбатка* – няроўная мясцовасць з раўкамі (вёска Лапатнікі Сенненскага раёна).

Чацвёртую групу мікратапонімаў, узнікненне якіх абумоўлена расліннасцю краю, у нашым матэрыяле складаюць 22 адзінкі. Падчас іх аналізу было заўважана, што многія з такіх онімаў ужываюцца ў форме множнага ліку: *Васількі, Дубы, Кедры, Ліпніцы, Чаромушкі*. Форма множнага ліку ў мікратапонімах не абазначае сукупнасць дрэў, раслін і г.д., – гэта толькі назва пэўнай мясцовасці [1, с. 45].

Большую частку адзінак гэтай групы ўтвараюць онімы, звязаныя з назвамі дрэў і кустоў: *Ліпніцы* – край лесу, парослы ліпамі (вёска Рачнёва Міёрскага раёна), значна радзей сустракаюцца найменні, абумоўленыя назвамі іншых раслін: *Мшкі* – месца на балоце, дзе бралі мох (вёска Пыршчына Глыбоцкага раёна).

Пяты семантычны пласт мікратапонімаў звязаны з падзеямі, што адбываліся ці адбываюцца на пэўнай тэрыторыі, ён уключае 85 адзінак. Паводле нашых падлікаў, найменні, якія суадносяцца з нейтральнымі падзеямі, складаюць $\frac{3}{4}$ часткі ад усіх назваў гэтай семантычнай групы: *Аэрадром* – месца, дзе ў часы Вялікай Айчыннай вайны партызаны прымалі самалёты (вёска Дразна Віцебскага раёна). Мікратапонімы, суадносныя з адмоўнымі падзеямі, складаюць каля $\frac{1}{4}$ часткі: *Гарэлае балота* – балота, якое гарэла (аграгарадок Камень Лепельскага раёна). У першым выпадку мікратапонімы маюць важныя культурныя і гістарычнае значэнне, у другім – нагадваюць пра магчымую пагрозу і небяспеку для чалавека.

Мікратапонімы шостаі групы звязаны з размяшчэннем аб’екта ў прасторы і выступаюць у якасці арыенціраў: яны дапамагаюць людзям вызначыць месцазнаходжанне і арыентавацца на мясцовасці. У групу ўключана 63 адзінкі.

Выяўлена, што найбольшае распаўсюджанне атрымалі мікратапонімы, якія маюць дачыненне да найменняў іншых аб’ектаў, што звязана з эканоміяй моўных сродкаў: людзям не патрэбна прыдумваць новыя назвы для розных аб’ектаў. Онімы могуць адрознівацца ад афіцыйных найменняў афіксамі (жалезная дарога > *Жалезка*) ці ўяўляюць сабой усечаны варыянт назвы (вуліца Клінічная > *Кліны*, вуліца Дулінская > *дарога Дуліна*).

Сёмая група мікратапонімаў, звязаных з нацыянальнасцю людзей, назвамі пасад і сваяцкіх адносін, уключае 24 адзінкі. Паводле нашых падлікаў, найчасцей сустракаюцца назвы, звязаныя з нацыянальнасцю людзей і пасадай: *Латыгава* – частка вёскі, у якой жыў латыш (вёска

Нябышына Докшыцкага раёна); *Мэйраў мост* – мост праз ручай, будаўніцтва якога было ініцыявана мэрам (вёска Астраўскія Віцебскага раёна). Назвы, звязаныя са сваяцкімі адносінамі, сустракаюцца значна радзей: *Бабіна Прорва* – назва балота ў лесе (вёска Бяскі Дубровенскага раёна).

У цэлым жа такія мікратапонімы – важная крыніца інфармацыі аб культурных традыцыях, гісторыі і сацыяльных адносінах у пэўным рэгіёне. Найменні нярэдка з’яўляюцца двухкампанентнымі, дзе першая частка – прыметнік, які ўказвае на пасаду, нацыянальнасць ці сваяцкія адносіны, другая – агульная назва аб’екта (мост, дарога).

Восьмая група мікратапонімаў, матываваных агульнымі тапаграфічнымі назвамі, з’яўляецца нешматлікай (15 адзінак). Пры ўтварэнні ад тапаграфічных назваў адбываецца пераасэнсаванне значэння агульнага слова: парк > *Парк*, сасоннік > *Сасоннік*, бор > *Бор*. Адзначым, што пераход агульных тапаграфічных назваў у мікратапонімы назіраецца толькі ў тых выпадках, калі ў пэўнай мясцовасці існуюць адзінкавыя геаграфічныя аб’екты, якія людзі называюць агульным наменклатурным тэрмінам. У сувязі з частым яго выкарыстаннем такі тэрмін становіцца ўласным іменем, ці мікратапонімам [2, с. 91–92].

Група мікратапонімаў, утвораных ад агульных тапанімічных назваў, дапамагае лепш зразумець геаграфію пэўнай мясцовасці. Такія найменні ўказваюць на аб’екты, якія вылучаюцца ў межах пэўнай мясцовасці і з’яўляюцца адзінкавымі. Часта да назваў далучаюцца прыметнікі, лічэбнікі і іншыя часціны мовы, каб размежаваць некалькі падобных паміж сабой аб’ектаў, што знаходзяцца на адной тэрыторыі.

Дзявятая прааналізаваная намі група мікратапонімаў, утвораных ад назваў былых ці існуючых вёсак, уключае 25 адзінак. Існаванне онімаў, якія паходзяць ад найменняў неіснуючых вёсак, можна звязаць з наступным: населеныя пункты зніклі з карты адносна нядаўна, таму застаюцца ў памяці жыхароў вёсак, якія знаходзяцца паблізу. Такія мікратапонімы могуць быць важнымі для даследавання гісторыі рэгіёна, бо ўказваюць на месцы, дзе раней знаходзіліся населеныя пункты, якія былі закінуты ці знішчаны. Як правіла, мікратапонімы, утвораныя ад назваў неіснуючых вёсак, або поўнасю супадаюць з назвай былой вёскі (*Свяда*, *Шантары*), або далучаюць да сябе пэўныя афіксы і лексемы (*Яблынка* > *Яблыньшчына*, *Дарожкавічы* > *Дарожкаўская крыніца*).

Дзясятая вылучаная намі група онімаў, утвораных ад назваў збудаванняў, уключае 34 назвы. Сярод мікратапонімаў названай групы можна вылучыць найменні, што ўказваюць толькі на збудаванне: *Тэхналожка* – неафіцыйная назва Віцебскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта (горад Віцебск); *Новы мост* – неафіцыйная назва Паўднёвага маста цераз раку Заходняя Дзвіна на заходнім абходзе горада, які быў уведзены ў эксплуатацыю ў 2008 годзе (горад Віцебск). Большасць жа мікратапонімаў указвае не толькі на само збудаванне, але і на бліжэйшую тэрыторыю каля яго: *Станцыя* – цэнтр аграгарадка, дзе знаходзіцца

чыгуначны вакзал (аграгарадок Параф'янава Докшыцкага раёна); *Гаргаз* – частка горада, дзе размешчана прадпрыемства “Браслаўгаз” (горад Браслаў).

Як відаць, мікратапонімы, утвораныя ад назваў збудаванняў, перш за ўсё выкарыстоўваюцца для арыентацыі ў межах населенага пункта: людзям не абавязкова запамінаць назвы вуліц, якія прылягаюць да таго ці іншага аб'екта, што палягчае пошук гэтага аб'екта.

Адзінаццатая група мікратапонімаў, матываваных іншымі геаграфічнымі назвамі, у нашым матэрыяле налічвае 13 адзінак. Гэты пласт найменняў з'яўляецца самым нешматлікім. Заўважана, што тая ці іншая мясцовасць можа атрымаць сваю назву ў сувязі з палітычнымі падзеямі: *Куба* – неафіцыйная назва аграгарадка, звязана з рэвалюцыяй на Кубе. Даўшы такую неафіцыйную назву аграгарадку, мясцовыя жыхары вырашылі падтрымаць кубінскіх рэвалюцыянераў (аграгарадок Кіраўскі Віцебскага раёна).

Часам мікратапонімы змяшчаюць у сабе назвы замежных гарадоў, якія ўказваюць на тое, што жыхары населенага пункта з'яўляюцца немясцовымі: *Шанхай* – частка аграгарадка з новымі пабудовамі, дзе жывуць немясцовыя жыхары, што пераехалі сюды з іншых раёнаў (аграгарадок Параф'янава Докшыцкага раёна).

Як відаць, узнікненне мікратапонімаў, суадносных з іншымі геаграфічнымі назвамі, у першую чаргу абумоўлена асаблівасцямі мясцовасці і гісторыяй. Такія назвы не далучаюць да сябе афіксаў і новых лексем, а поўнасю супадаюць з іншымі геаграфічнымі адзінкамі.

Такім чынам, аналіз неафіцыйных рэгіянальных назваў геаграфічных аб'ектаў выявіў, што мікратапанімія Віцебшчыны з'яўляецца багатай і разнастайнай у семантычным плане: онімы суадносяцца з рознымі аспектамі чалавечага жыцця (людзьмі, што жылі на пэўнай тэрыторыі, падзеямі, якія адбываліся, адметнасцю расліннага і жывёльнага свету і інш.). Кожны з зафіксаваных і прааналізаваных мікратапонімаў утрымлівае каштоўны для вывучэння матэрыял, бо дапамагае раскрыць аспекты культурнага і гістарычнага жыцця людзей даследаванай мясцовасці, дае звесткі для гісторыі, этнаграфіі, сацыялогія, лінгвагеаграфіі, дыялекталогіі.

Літаратура

1. Адамовіч, Я.М. Мікратапанімічныя назвы / Я.М. Адамовіч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1971. – 112 с.
2. Мезенка, Г.М. Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.] – Віцебск: УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с. – Рэжым доступу: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/2378/5>. – Дата доступу : 03.04.2024.
3. Ономастика Беларусі. Топонімія: учебник / А.М. Мезенко [и др.]; под ред. А. М. Мезенко. – Минск: РИВШ, 2018. – 320 с.
4. Семянькова, Г.К. Лексіка-семантычныя групы мікратапонімаў Віцебшчыны / Г.К. Семянькова // Наука – образованию, производству, экономике : материалы 72-й Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 20 февраля 2020 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: И.М. Прищепа (гл. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2020. – С. 151–152. – Рэжым доступу: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/20953/1/151-152.pdf>. – Дата доступу : 03.04.2024.

I.A. Draba, H.K. Semiankova

Vitebsk State University named after P.M. Masherov
e-mail: drabo.irina.2003@gmail.com, galina.semenkova@mail.ru

Semantic features of microtoponyms of Vitebsk region

Key words: toponymy, microtoponymy, microtoponym, semantics, onym.

The article examines eleven semantic groups of microtoponyms that exist on the territory of the Vitebsk region. The study was conducted on the basis of material collected in 74 settlements in 18 districts.

A total of 527 microtoponymic units were recorded and analyzed.

Е.С. Жилене

Санкт-Петербургский государственный институт культуры
e-mail: ebibergan@yandex.ru

УДК 821.161.1

РЕАЛИЗАЦИЯ ЖИВОПИСНЫХ СТРАТЕГИЙ СОЦ-АРТИСТОВ В РОМАНЕ В. СОРОКИНА «ОЧЕРЕДЬ» (1983)

Ключевые слова: соц-арт, соцреализм, концептуализм, Владимир Сорокин, роман «Очередь».

Цель исследования – предложить новый ракурс в интерпретации романа Владимира Сорокина «Очередь» (1983), который по праву считается наиболее известным текстом автора. Рассмотрение художнических стратегий соц-артистов, в круг которых попал молодой Сорокин в период своего творческого формирования, позволяет увидеть текст романа по-новому, а именно понять и проследить, каким образом Владимир Сорокин сумел перенести живописные приёмы соц-арта на литературную почву, создав первый отечественный концептуальный роман.

Важнейшим этапом формирования творческой манеры Владимира Сорокина, зарождения его собственного неповторимого метода моделирования художественной реальности стало знакомство с визуальным искусством «московского концептуализма». По признанию Сорокина, именно оно сыграло ключевую роль в его становлении как литератора: «Парадоксально, но именно художники подтолкнули меня к занятиям прозой» [5, С. 119].

В середине 1970-х годов в Москве существовали два «круга» художников-концептуалистов. Лидерами и идеологами одного – «соц-арта» – были Виталий Комар и Александр Меламид, участники знаменитой «бульдозерной